

Multidiszciplináris kihívások Sokszínű válaszok

A BGF KVIK KÖT TANULMÁNYKÖTETE

KULTÚRA
VALÓSÁG
INFORMÁCIÓ
FEJLESZTÉS

2015/1

Budapesti Gazdasági Főiskola, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar,
Közgazdasági Intézeti Tanszéki Osztály Tanulmánykötete

On-line tanulmánykötet

Kiadó neve: BGF KVIK Közgazdasági Tanszéki Osztály

Kiadó székhelye: Bp, 1054, Alkotmány utca 9-11. I. em. 121.

Kiadásért felelős személy: dr. Hamar Farkas Ph.D.

Főszerkesztő: dr. Hamar Farkas Ph.D.

A borító Czeizel Balázs grafikus ötlete alapján készült

ISSN:

MULTIDISZCIPLINÁRIS KIHÍVÁSOK
SOKSZÍNŰ VÁLASZOK

2015/1. kötet

**Budapesti Gazdasági Főiskola,
Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar,
Közgazdasági Intézeti Tanszéki Osztály
Tanulmánykötete**

Budapest, 2015. február

Az intelligens szakosodás és a kreatív iparágak kapcsolata

A kulturális és kreatív iparágak Európa gazdaságának egyik húzóágazatát jelentik. Míg az EU egyre több erőfeszítést tesz, hogy kultúrát és a művészeteket integrálja különböző fejlesztési dokumentumokba, így az intelligens szakosodási stratégiákba is, a magyar döntéshozók épp csak elkezdték felismerni a kulturális és kreatív iparágakban rejlő potenciált. Tanulmányomban bemutatom, hogyan jelenik meg ez a terület a hazai S3 stratégiákban, és milyen következtetések vonhatóak le ebből a jövőre nézve.

Cultural and creative industries are one of the main engines of the European economy. While the EU mainstreams the integration of culture and arts into different development programmes, just like into the smart specialisation strategies, the decision makers in Hungary recently started to recognize the potential of the CCI's. In my study I present how this field is represented in the Hungarian S3 strategies, and what consequences can be derived from this experience for the future.

Bevezetés

Az Európai Unió 2014-2020 között tartó programozási ciklusának vezérelvét az Európa 2020 stratégiában foglalt intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés céljainak elérése jelenti (Európai Bizottság, 2012/a p.1), amelynek érdekében az EU valamennyi politikai szabályozó, illetve ösztönző eszközt igyekszik a kitűzött célok szolgálatába állítani és eszerint koncentrálni. Az országok által vállalt, a stratégia teljesülését mérő indikátorok eléréséhez egyaránt szükséges a források hatékonyabb, eredményorientáltabb felhasználása, valamint a területi szinten jelentkező párhuzamos kapacitások megszüntetése, a munkamegosztás Európa országai, régiói között.

A célorientált megközelítés, hatékonyság és koncentráció megjelenik az EU költségvetési forrásainak elosztásában is. Az Unió a 2020-ig tartó programozási ciklusban egyrészt fokozottan törekszik a különböző szakpolitikai területeken nyújtott támogatási források összehangolására, egymást kiegészítő szerepének erősítésére, másrészt e szakpolitikai területeken belül is elvárás-ként fogalmazza meg a teljesítményorientált megvalósítást. A kérdés csak az, hogy egy olyan bonyolult programozási rendszerben, mint amilyen az Európai Unió szakpolitikáinak együttese, hogyan lehet biztosítani, hogy a különböző ágazati és területi, vagy uniós, nemzetállami, regionális és szubregionális szintű stratégiák valóban egyazon irányba mutassanak, és egymást támogatva fejtsék ki a hatásukat.

A szakpolitikai innovációt ebben az esetben az úgynevezett intelligens szakosodási stratégiák jelentik, melyeket az EU valamennyi régiójának el kellett készítenie egységes „szabványok” alapján, elfogadásuk pedig előfeltételét képezi annak, hogy a tagállamok hozzájussanak az Európai Strukturális és Beruházási Alapok K+F+I célokra fordítható forrásaihoz.

Anyag és módszer

Kutatási területemhez kapcsolódva, mely a kulturális és kreatív iparágak és a városfejlesztés kapcsolatát vizsgálja, jelen tanulmányomban azt kívánom bemutatni, hol helyezkednek el ezek a stratégiák a fejlesztéspolitikai dokumentumok rendszerében, milyen módon befolyásolják a területi fejlesztések irányát a jövőben és milyen módon jelentethetőek meg bennük a kutatási témám fókuszában álló kulturális és kreatív iparágak. A tanulmány második részében foglalkozom a magyarországi régiók intelligens szakosodási stratégiáival, illetve a nemzeti szintű innovációs stratégiákkal azért, hogy kritikai elemzést adhassak arról, hogy a bizottsági ajánlások milyen mértékben tudtak érvényesülni a hazai fejlesztéspolitikai dokumentumokban, milyen módon és formában jelennek meg a kreatív iparágak ezekben a stratégiákban és mire lehet erre következtetni a jövőbeni hazai fejlesztésekre vonatkozóan. A tanulmány elkészítéséhez szakirodalmi elemzést végeztem, elsősorban a kapcsolódó uniós ajánlások és a hazai stratégiai dokumentumok vizsgálatával.

Eredmények

Az intelligens szakosodás történelmi kontextusban

Az egyes országok, régiók közötti munkamegosztás szorgalmazása nyilvánvalóan nem új keletű elgondolás. David Ricardo komparatív előnyök elmélete alapján két terület között a munkamegosztás és a szakosodás még abban az esetben is jólét-növekedéshez vezet, ha az egyik terület mindenben fejlettebb a másiknál. Európai viszonylatban a gazdasági jellegű szakosodás klasszikus történelmi példája a Habsburg Birodalom, később az Oszák-Magyar Monarchia, ahol jelentős mértékben érvényesült – igaz, inkább a bécsi központi akarat, semmint az egyes területek saját döntései által meghatározottan – a specializálódás. Az európai integráció esetében azonban – meglátásom szerint – mégis újdonságként hat az az elképzelés, hogy a korábbi fő célokkal ellentétben (i.e. az egységes belső piacon mindenki termelhesen, dolgozhasson, szolgáltatthasson bármit bárhol) az Unió most épp valamilyen mértékben korlátozni, de legalábbis befolyásolni kívánja, hogy mely iparág, gazdasági terület milyen földrajzi helyen kapjon kiemeltebb szerepet. Ugyanakkor azt is gondolom, hogy az integrációs folyamat egy, organikus fejlődést követően magától értetődően következő szakaszához érkeztünk most el. A korábbi akadályok lebontásával az EU megteremtette az áruk és szolgáltatások esetén a csere feltételeit. A tőke, munka szabad áramlásának megteremtésével a termelés és a szolgáltatás-nyújtás vált szabaddá, azaz állami torzításoktól mentesen kiderülhet(ett), hogy ha elvben mindenütt szabad mindent előállítani, akkor hol mivel éri meg foglalkozni, tehát mely régióknak hol vannak a

komparatív előnyei. A következő lépés tehát természetesen a szakosodás. A következő fejezetben azt kívánom megvizsgálni, mit jelent a szakosodás 21. századi értelmezése az EU számára.

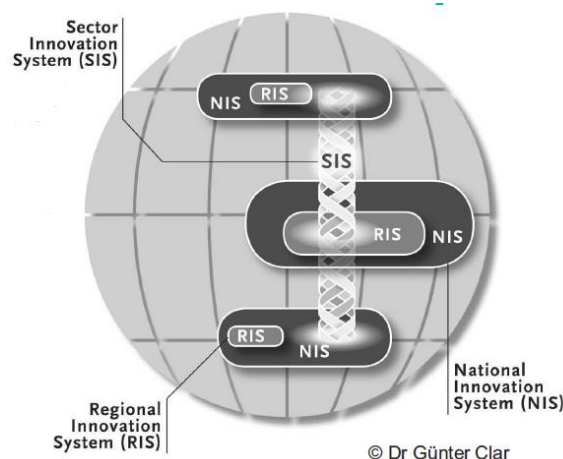
Intelligens szakosodás az EU-28-ban

„Az intelligens szakosodás során azonosítani kell mindegyik ország és régió egyedi jellemzőit és értékeit, rá kell mutatni az egyes régiók versenyelőnyeire, a regionális szereplőket és erőforrásokat pedig fel kell sorakoztatni egy, a kiválóságra épülő jövőkép mögé. Az intelligens szakosodás emellett jelenti még a regionális innovációs rendszerek megerősítését, a tudásáramlás maximalizálását, valamint az innováció előnyeinek elterjesztését a teljes regionális gazdaságban.”

(Nih-Innoreg-Equinox, 2013, p.15.) A fenti definíció alapján látható, hogy az intelligens szakosodás alatt az Unió többet ért, mint pusztán munkamegosztást. A „smart specialisation” során nemcsak a komparatív előnyök azonosítása szükséges, hanem egy erre épülő jövőkép kialakítása, valamint az ezt szolgáló infrastruktúra megteremtése és a hatások terjesztése is.

Magyarázatra szorul a területi szint értelmezése is. Nyilvánvaló, hogy a regionális szintű innovációs szakosodási stratégiák (regional innovation strategy for smart specialisation – továbbiakban RIS3 stratégia) részeit képezik egy magasabb innovációs stratégiának (a nemzeti szintű, úgynevezett NIS3 stratégiának), uniós viszonylatban pedig komplex ágazati stratégiáknak (azaz SIS3 stratégiáknak). Az alábbi ábra ennek a három stratégia-típusnak az egymáshoz való viszonyát mutatja:

1. ábra: A regionális, nemzeti és ágazati szakosodási stratégiák kapcsolata

Forrás: Dr. Günter Clar előadása 2014.10.07-én az Open Days rendezvénysorozaton

Ami a tervezés menetét illeti, fontos azt látni, hogy - legalábbis megközelítését tekintve - nem „Brüsszelből meghatározott”, top-down tervezési módszerről van szó. Nem a NIS3 stratégiák készülnek el először. Az első lépés a RIS3 stratégiák megalkotása és ezek elfogadása regionális szinten, majd ezt követi egy nemzeti, szintézis stratégia megalkotása. Az Unió ezt a folyamatot ajánlásokkal, útmutatókkal, „sablonokkal” segíti, melyek valamennyi régió számára elérhetőek az úgynevezett s3 platformról¹. A régiók támaszkodhatnak szakértői tanácsadásra is, melyet szintén a platform biztosít. Az alulról jövő kezdeményezések jellemzőjeként a RIS3 stratégiák megalkotásakor is kulcsfontosságú a helyi stakeholderok bevonása, véleményük beépítése a stratégiába, különös tekintettel az innovációs rendszer szereplőire. Az innovációs stratégiák az úgynevezett „quintuple helix” megközelítésre épülnek, mely a helyi döntéshozók, gazdasági szereplők, kutatóintézetek és egyetemek mellett magában foglalja a civil szféra képviselőit és a környezeti tényezőket is.

Azonosság és különbözőség

Az intelligens szakosodási stratégiák regionális szinten készülnek ugyan, az egyes régiók közötti teljesítmények elemzését és mérését azonban egy speciális, erre a célra kifejlesztett eszköz segíti a régiók számára: egy távolság index (distance index) és az ehhez kapcsolódó interaktív kezelőfelület, mely alapján bármely régió meghatározhat tetszőleges számú olyan régiót, mely a legközelebb esik hozzá. A közelséget természetesen nem földrajzi értelemben kell érteni, hanem regionális hasonlóság alapján. (Pl. Az 5, 10, 20 stb. leghasonlóbb régió.) Ezeket a régiókat később mélyebben elemezheti, versenytársként, vagy referencia-régióként vizsgálhatja. A hasonlóságot/távolságot mérő mutató 7 fő komponensből áll:

- 1) Földrajzi, demográfiai: elsősorban a népesség számára, életkorára, az urbanizáció mértékére és a terület megközelíthetőségére vonatkozó mutatók alkotják;
- 2) Oktatási: a közép- és felsőfokú végzettségük arányára vonatkozó mutatók alkotják;
- 3) Technológiai specializáció: a szabadalmak számára és megoszlására vonatkozó mutatók tartoznak ide;
- 4) Ágazati struktúra: az ágazatok megoszlására, arányára, ágazati koncentrációra vonatkozó mutatók tartoznak ide;
- 5) Vállalkozások mérete;
- 6) Nyitottság (kereskedelmi nyitottság);
- 7) Intézmények és értékek: decentralizáció mértékével, a közbiztonsággal, vállalkozói készségekkel, attitűdökkel kapcsolatos mutatók tartoznak ide. (Európai Bizottság, 2014, p.18.)

A fenti komplex mutatószám-rendszer alapján tehát lehetővé válik egy-egy régió komplex összehasonlítása a hasonló régiókkal, ugyanakkor a mutatószám-rendszerből bizonyos elemeket kivéve azt is lehetővé teheti, hogy csak 1-1 ágazat szempontjából történjen összehasonlítás.

A stratégiák nyomon követéséhez is speciális interaktív eszközt fejlesztenek Eye@RIS3² néven, ahol az egyes régiók által megadott fejlesztési prioritások kerülnek csoportosításra és bemutatásra.

Kultúra, kulturális és kreatív iparágak és intelligens szakosodás?

Első ránézésre a kultúra emlegetése furcsának tűnhet akkor, amikor húzóágazatokról, csúcstechnológiai fejlesztésekről, kutatási eredményekről, szabadalmakról, innovációról beszélünk.

Ugyanakkor egy, a HVG-ben a napokban megjelent kutatás alapján³ „évi 535,9 milliárd eurós forgalmával a kreatív-és kulturális ipar az európai gazdaság egyik legmeghatározóbb szereplője, 4,2 százalékkal járul hozzá a kontinens hazai össztermékéhez (GDP). A kreatív szektor a harmadik legnagyobb munkaadó Európában az építőipar és a vendéglátóipar után.” (HVG, 2014.12.06)

Emellett a cikk szerint a kreatív ipar jelentős mértékben támaszkodik a helyi, fiatal munkaerőre, és a gazdasági válság időszaka alatt is növekedést mutatott fel.

Az EU a kulturális és kreatív iparágak jelentőségét idejekorán felismerve, az S3 stratégiák tervezésénél is kiemelt prioritásként határozza meg ezek beemelését.

Ennek indoklásaként, a RIS3 stratégiák tervezéséhez készült általános útmutató kiemeli, hogy a kulturális és kreatív iparágak:

- „létfenntartásuk új gazdasági tevékenységek és fenntartható munkahelyek teremtéséhez;
- megfelelő potenciállal rendelkeznek ahhoz, hogy a városi és vidéki élet minőségét növeljék, Európát és régióit vonzóbbá tegyék;
- a marginalizálódott csoportok integrációjához járulnak hozzá, emellett széleskörű társadalmi hatásokat váltanak ki, különösen a szociális regeneráció és kohézió terén;
- katalizálják az ipari területek, vidéki területek strukturális szerkezetváltását, ösztönzik az innovációt és hozzájárulnak a növekedéshez;
- turisztikai fellendülést eredményeznek, kreatív közeget hoznak létre, amely vonzza a tehetségeket és hozzájárulnak, hogy a városokról és régiókról kialakult kép megváltozzon;
- társadalmi igényt váltanak ki arra, hogy a közösség tagjai bekapcsolódjanak a közös társadalmi problémák megoldásába olyan területeken, mint az energia, újrahasznosítás, biotechnológia, egészségügy, előregedő társadalmak.” (Európai Bizottság, 2012/b, p. 90-91.)

Emellett a kulturális és kreatív iparágak kapcsolatban állnak az IKT szektorral, az oktatással, a kutatás-fejlesztéssel is.

A fentiek alapján az általános útmutató azt javasolja, hogy a regionális stratégiák készítésekor a helyi döntéshozók:

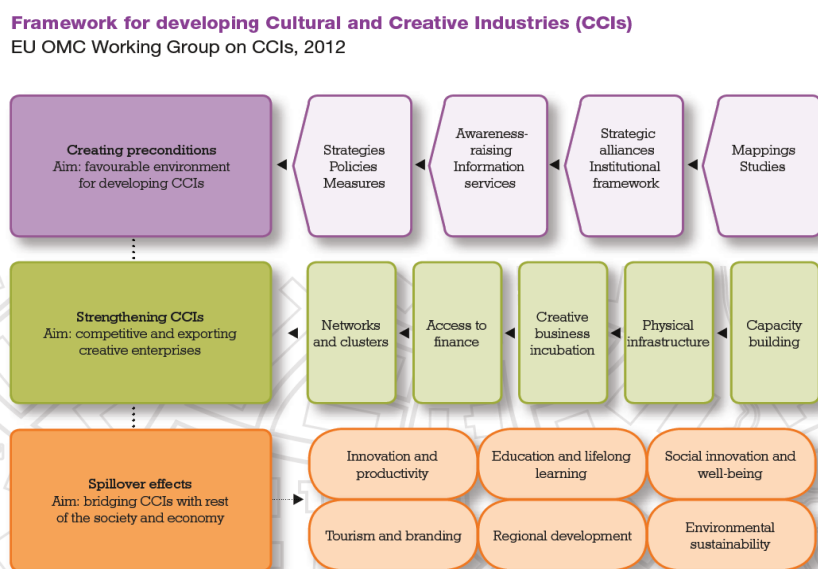
- térképezzék fel a régió kulturális értékeit, ennek keretében elemezzék a régió helyzetét, gyűjtsenek statisztikai adatokat, határozzák meg a vezető szereplőket a területen, vizsgálják meg a benchmark-ként szolgáló régiókat;
- azonosítsák és vonják be a tervezésbe a stakeholdereket, teremtsenek állandó platformokat a velük való kommunikációra, és e területen is törekedjenek transznacionális kapcsolatok kiépítésére;
- végül használják és koncentrálják a saját és elérhető uniós forrásokat a megfelelő eredmények létrehozatalához. (Európai Bizottság, 2012/b p. 90-91.)

Az általános jellegű útmutató mellett a terület fontosságát jelzi, hogy uniós szinten egy külön tanulmány készült arról is, hogyan lehet a kulturális és kreatív iparágakban rejlő potenciált maximálisan kihasználni a régió fejlődése érdekében.

Ebben az útmutatóban, mint azt az alábbi 2. számú ábra is mutatja, szintén egy három lépcsőből álló lépéssorozatot irányoznak elő.

Az első az előfeltételek megteremtése, mely elsősorban a fentiekben leírt feltérképezést, stratégiai szövetségeket, kommunikációs platformok megteremtését jelenti. A második lépés a kulturális és kreatív iparágak megerősítése elsősorban olyan üzleti környezet megteremtésével, mely ösztönzi az ilyen vállalkozások létrejöttét és működését. A harmadik lépés a spill-over hatások azonosítása és fenntartása. (Working Group OF EU member states experts on cultural and creative industries, 2012. p. 6.)

2. ábra: A kulturális és kreatív iparágak fejlesztési környezetének kialakítása

Forrás: Working Group of EU Member States Experts on Cultural and Creative Industries 2012.

Mint látható, a kulturális és kreatív iparágak megjelenítése a régiós innovációs stratégiákban erősen ajánlott és eszközökkel, javaslatokkal, módszertani segítséggel támogatott a Bizottság részéről. A kérdés az, vajon a magyar fejlesztési dokumentumok mit vettek át és mit alkalmaznak ebből a gazdag eszköztárból.

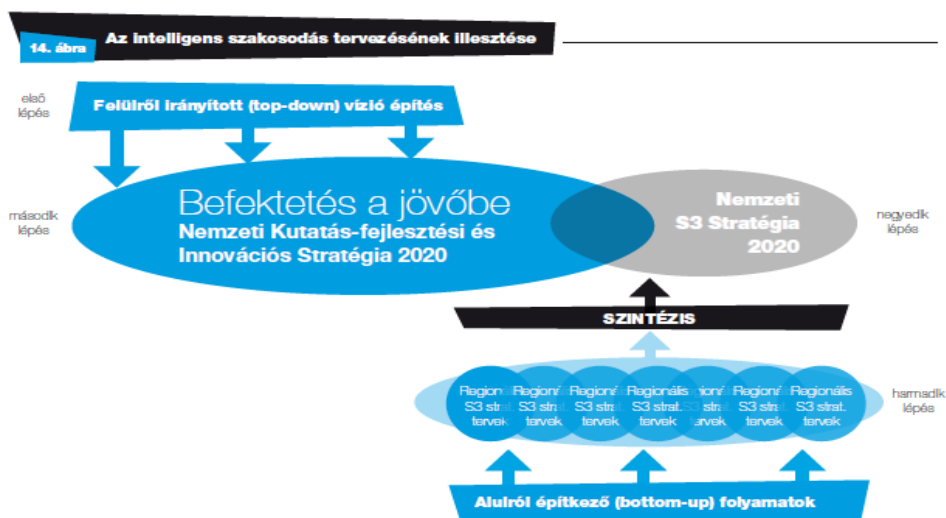
Intelligens szakosodás Magyarországon

Ami hazánkat illeti, 2014 őszére nagyjából lezárult a tervezési folyamat azon szakasza, hogy minden regionális szakosodási stratégia, valamint az ezek szintézisét jelentő nemzeti intelligens szakosodási stratégia is elkészült. Némi fogalmi és stratégiai zűrzavart fog okozni meglátásom szerint, hogy jelenleg két országos szintű K+F+I stratégia létezik, nevezetesen a tisztán nemzeti kezdeményezésre megszületett „Befektetés a jövőbe”, valamint az uniós sémák alapján előállt NIS3.

Ráadásul, míg a „Befektetés a jövőbe” stratégia egyértelműen top-down szemléletet követ, addig a NIS3 a regionális stratégiák szintetizálásával, azaz bottom-up szemlélettel jött létre.

Ezt a dichotómiát mutatja az alábbi ábra is:

3. ábra: A nemzeti és regionális szakosodási stratégiák kapcsolata Magyarországon

Forrás: Nemzetgazdasági Minisztérium, 2013.

A Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégia 2020 átfogó célja a „hatékony KFI rendszeren alapuló fenntartható növekedés és fejlődés”, melynek kapcsán három fő célt fogalmaz meg. Ezek:

- 1) nemzetközileg versenyképes tudásbázisok;
- 2) intenzív tudásáramlás;
- 3) hatékony tudásfelhasználás. (Nemzetgazdasági Minisztérium, 2013. p.43.)

A stratégia deklaráltan nem határoz meg kiemelt ágazatokat, sokkal inkább azokra az általános beavatkozásokra koncentrál, melyek valamennyi iparágban ösztönzőleg hatnak az innovációs környezetre: a keretfeltételek, kapacitások, hálózatok, kutatói állomány megteremtésére, nemzetközi kapcsolatok kialakítására, kutatási finanszírozási források elérhetővé tételére. Meghatározza az Európai Beruházási Alapokból megszerezhető, a Kutatási, Innovációs és Technológiai Alap valamint az OTKA-források felhasználási céljait, egymást kiegészítő jellegét, területi vetületeit.

A „Befektetés a jövőbe” stratégia tehát országos szinten, még az S3 tervezési folyamattól függetlenül jött létre.

A regionális innovációs stratégiák tervezése jelentette a második lépést.

Mint az a korábbi fejezetekből kiderült, a RIS3 stratégiáknak már azonosítaniuk kell konkrét ágazatokat, definiálni azok szerepét a vizsgált régióban és meghatározni azokat a fejlesztési eszközöket, melyeket az ágazat érdekében a régió alkalmazni kíván.

Ami a kulturális és kreatív iparágak megjelenését illeti a hazai RIS3 stratégiákban, ott a kép hasonló, mint amit a Nemzeti Fejlesztés 2030 (azaz az országos fejlesztési és területfejlesztési stratégia) ilyen irányú elemzésekor megállapítottam.

Az első következtetés, amit le lehet vonni a RIS3 stratégiákból, hogy a kulturális és kreatív iparágak kapcsán még mindig teljes a fogalmi zűrzavar. A stratégiák alkotói ugyan több régió esetén megemlítik ezeket, de változó mögöttes tartalommal és kapcsolódási pontokkal. A fogalmi zűrzavar abból eredeztethető, hogy a kulturális és kreatív iparágaknak nincs egységesen elfogadott definíciója sem hazai, sem uniós szinten, hanem gyakran egymás mellett él két megközelítés.⁴

A hazai intelligens szakosodási stratégiák a kreatív iparhoz való viszonyuk alapján meglátásom szerint három fő csoportba sorolhatók:

- 1) A kreatív iparágakat meg sem említő stratégiák, amik az Észak-Magyarország, illetve Dél-Alföld régió fejlesztési tervei.
- 2) A kreatív iparágakat megemlítő stratégiák, amik ugyanakkor elég vegyes képet nyújtanak. Ide tartoznak Közép-Magyarország, Észak-Alföld, valamint Közép- és Nyugat-Dunántúl fejlesztési tervei. De míg Észak-Alföld és Közép-Dunántúl esetén a kreatív ipar a tartalomiparra is kiterjesztve jelenik meg, addig a nyugat-dunántúli stratégia tisztán

tán a kreatív iparra koncentrálnak, Közép-Magyarország pedig horizontális célként jeleníti meg a terület fejlesztését, az innovatív vállalkozások támogatási célján belül.

- 3) A kreatív iparágakat kulcsfontosságú elemként kezelő stratégiaként egyedül a dél-dunántúli régió fejlesztési terve azonosítható. Ebben először is helyesen határozzák meg a kreatív iparágak fogalmát, másrészt itt találkozunk a legkomplexebb megközelítéssel, az egyetem, iparágak összefogásával számoló, a turisztikai hatásokkal és városi megújulást is számba vevő stratégiával. (Norria, Nih-Innoreg-Equinox, Pannon Novum-Nih, Kdriü, Innova Éariü, Dariü, Ddriü, 2013)

A fenti elképzelések szintéziséből születő NIS3 stratégia ugyanakkor kevésbé reflektál a régiós tervekre. A kreatív iparágakat az úgynevezett intelligens technológiák körében említi, és régiók helyett bizonyos megyéket azonosít, ahol ezek fejlesztése indokolt lehet. Ezek a megyék Baranya, Zala, Csongrád, Komárom-Esztergom, Hajdú-Bihar, Vas, Heves, Budapest és Pest. Mint látható, a nemzeti, országos stratégia nem követi konzekvensen a regionális stratégiák irányait. Csongrád megye regionális stratégiája például meg sem említi a kreatív iparágakat, az országos stratégia viszont ide „szignálja” a fejlesztést. Zala megye szerepe sehol sem indokolt, Komárom-Esztergom mellett pedig legalább ilyen mértékben megjelenhetne a régió másik két megyéje is. A kreatív ipari területen Magyarországon legkomolyabb potenciállal rendelkező két terület (Budapest és Pécs) közül valójában csak a Baranya megyét is magában foglaló dél-dunántúli stratégia az, amely megfelelő hangsúllyal szerepelteti a kulturális és kreatív iparágakat.

Következtetések és a javaslatok

Milyen következtetések vonhatóak le a fentiek alapján a kreatív iparágak hazai fejlesztési perspektívájára vonatkozóan?

Az első meglátásom szerint az, hogy érdemes lenne a szakpolitikában jelen lévő fogalmi zűrzavart helyre tenni. Ehhez azonban jelentős előrelépésre van szükség egyrészt abban, hogy felismerjük ennek a területnek a gazdasági-társadalmi jelentőségét, másrészt, hogy kialakuljanak azok a fórumok, ahol az ilyen szakmai eszmecserékre, közös definíciók kialakítására lehetőség van.

Egyre több szakember foglalkozik Magyarországon is a kreatív iparágak kutatásával, tanulmányok és kutatási eredmények jelennek meg a témában. Miután interdiszciplináris területről van szó, célszerű lenne azon platformok, szakmai műhelyek létrehozása, ahol ezek a tudományos eredmények összegyűlnek, ahol a kutatók meg tudják osztani eredményeiket, szakmai viták alakulhatnak ki és megfelelő szakpolitikai tervezési kapacitás áll rendelkezésre a részletesebb kreatív ipari stratégiák, cselekvési tervek készítéséhez, amelyek jelenleg minden szinten (régiós, megyei, városi) hiányoznak. A kreatív iparágak szerepének a felismerése, az ezzel való foglalkozás nem tekint vissza Magyarországon több évtizedes múltra, de jelentősége nem nélkülözheti azt, hogy ugyanolyan tudományos bázis alakuljon ki ebben a témakörben is, mint ami a „hagyományos” iparágak esetén már rendelkezésre áll. Mindaddig, amíg az olyan új keletű fogal-

makat, mint a „kreatív iparág”, „kreatív gazdaság”, „kreatív város” nem értelmezzük, a szakpolitikai dokumentumokban sem fognak másképp megjelenni, csak hangzatos szólamokként, így a beavatkozások ezen a téren nem tervezhetőek, megvalósításuk pedig nem mérhető objektív eszközökkel. Mindez tehát a kulturális és kreatív iparágakkal foglalkozó tudományos háttér megteremtésének igényét veti fel.

A második felismerés, amelyet levezethetünk, tervezési-szakpolitikai jellegű: az innovációs, szakosodási stratégiák tervezése terén is fel kellene mérni, milyen módon, milyen tudásbázisra, szakértelemre alapulva születtek meg ezek a dokumentumok, nincs-e szükség kapacitásépítésre. A stratégiák olvasatakor feltűnik azok eltérő szintű kidolgozottsága, vagy épp ellenkezőleg: a szóról szóra átvett elemek, melyek minden régiós dokumentumban ismétlődnek. Bár a stratégiák alkotói több esetben kitérnek arra, hogy a dokumentumok megalkotására mennyire rövid idő állt rendelkezésre, és ez valóban magyarázhat bizonyos hiányosságokat, sokkal inkább arról van szó, hogy egy-egy regionális szakosodási stratégia mellett még számos területen külön alstratégiáknak, ágazati cselekvési terveknek, programoknak is kellene születniük. Kétségtelenül ilyen terület a kreatív ipar, ahol régiós/városi szinten is végig kellene járni az Európai Bizottság által javasolt „lépcsőket” a megfelelő mapping tevékenységektől, a stakeholderek bevonásán át egészen a pénzügyi források azonosításáig.

A harmadik megállapításom némi reményre ad okot. Úgy gondolom, nem véletlen, hogy épp a dél-dunántúli stratégia az, amelyik a legnagyobb jelentőséget tulajdonítja a kulturális és kreatív iparágak fejlesztésének. Nyilvánvaló, hogy ez a jelenség a „Pécs - Európa Kulturális Fővárosa” program utóéletéhez kapcsolható, és azt mutatja, hogy abban a térségben, ahol – ha vegyes eredménnyel is ugyan, de – elkezdtek foglalkozni a témával, ott a későbbiekben is kiemelt fejlesztési célok között jelenik meg, a szemlélet, a kreatív iparágak hatásainak felismerése pedig sokkal komplexebbé válik.

Azt talán sajátosan magyar jelenséggként értékelhetjük, hogy egy ilyen, a kultúrára fókuszáló megközelítés nem az EKF program előtt, hanem annak következményeként jelent meg a térségben. Ahogy Somlyódi Nóra írta a Pécs 2010-es programmal foglalkozó könyvében:

„Míg a kulturális városfejlesztéssel kísérletező városok – Glasgow, Graz, később Liverpool vagy Linz – hosszú fejlődési folyamatot zártak le a címmel, addig Pécs éppen a pályázattal készült belefogni.” (Somlyódi 2010, p. 21.)

Nos, utólag és a stratégia olvasata alapján elmondható, hogy Pécs valóban csak „befogott” kulturális városfejlesztésbe, de az EKF hatásai alapján legalább valami elindulni látszik a térségben.

A kérdés, amely egyben átvezet a negyedik megállapításhoz is, hogy a következő EKF program is ugyanilyen „befogást” jelent-e majd a következő címbirtokosnak, vagy a nyugati példákhoz hasonlóan egy fejlődési folyamat folytatásaként jelenik majd meg az új kulturális főváros program.

Ha igen, azt a fejlődési folyamatot most kellene elkezdni, megtervezni, és tudatosan figyelembe venni. Nyilvánvaló, hogy a kulturális főváros év nem az egyetlen kezdeményezés uniós szinten a kulturális és kreatív iparágak támogatására, csupán azok egyike. Ugyanakkor egyrészt területi, időbeni és tematikus „koncentrációját” tekintve a leglátványosabb forrásbevonást jelenti, másrészt meglátásom szerint Magyarországon ez a programsorozat volt eddig, és lesz a jövőben is az egyik legnagyobb hatású beruházás a vizsgált területen.

Az előző EKF programban Pécs mellett Miskolc és Eger, Sopron, valamint Szeged pályázott eséllyel. A fenti városok közül egyedül Sopron régiójának intelligens szakosodási stratégiája említi egyáltalán a kulturális és kreatív iparágak fejlesztését. Vajon nem lenne érdeke a régiós döntéshozóknak Észak-Magyarországon, esetleg Dél-Alföldön, hogy előkészítsék a terepet a következő EKF pályázati fordulóra? Vajon mi lehet az oka annak, hogy ezek a régiók erről a területről ennyire megfeledkeztek?

Azt gondolom, hogy első ránézésre az innovációs, K+F fejlesztéseknek és a laikus közvélemény szemében csak jelentős turisztikai attrakciókból álló kulturális fővárosi programnak túl sok köze nincs egymáshoz.

Ha azonban mélyebben megvizsgáljuk, hogyan alakult át az EKF program és milyen hangsúlyeltolódások figyelhetők meg benne, továbbá milyen elvárásokat fogalmaz meg az EU a kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenységgel kapcsolatban, látni fogjuk, hogy a két terület nagyon is összeér és egy irányba tart.

Somlyódi az idézett művében így ír az EKF program hangsúlyváltozásáról: *„a kulturális fővárosok kezdeti eszméjéről, az európai kultúrák megismertetésétől a hangsúly eltolódott a városok kritikai viszonyának kifejezésére a saját kulturális és társadalmi problémáikhoz.”* (Somlyódi 2010 p. 74)

Az EKF tehát mostanra nem más, mint kritikai városfelfogás, reflexió, ami sokkal inkább kellene, hogy szóljon a városlakókról, a város környezetében (megyében, régióban) lakókról, az ő valós igényeikről, mintsem tűzijáték-szerű turisztikai attrakciókról vagy megalomán, késve elkészülő, vitatott luxusberuházásokról.

Ezzel párhuzamosan a kutatás-fejlesztési tevékenységet is ki kell szabadítani a saját elefántcsont-tornyából. Az Unió által megfogalmazott „szociális innováció” mint új vezérelv jelenik meg valamennyi K+F+I tevékenységben. A vonatkozó ajánlások hangsúlyozzák, hogy a természettudományos és mérnöki, műszaki fejlesztések mellett legalább ilyen szerephez jussanak szervezeti innovációk, társadalmi, kulturális fejlesztések.

Ennek a kritikai megközelítésnek, társadalmi reflexiónak mindig is a művészet volt a csatornája, kifejezőeszköze. A kulturális és kreatív iparágak támogatása tehát nemcsak ahhoz járul hozzá, hogy a gazdaságban megfelelő mennyiségű munkahely teremdjön, vagy megfelelő növekedési rátákat tudjunk elérni, hanem ahhoz is, hogy az „új” létrehozásához szükséges kritikai szemlélet, eltérő látásmód adott legyen egy innovációs környezetben, valamint hogy a létrehozott fejlesztések valóban a társadalom problémáira reagáljanak.

A fentiek értelmében azt gondolom, az intelligens szakosodási stratégiák által is szorgalmazott holisztikus szemléletmódnak nem csak a stratégiák zárt rendszerében kellene érvényesülnie. A döntéshozóknak már most készülnie kellene a 2016-ban kezdődő új EKF pályázati fordulóra, hogy 2023-ban a címet elnyerő város valóban egy komplex, a városlakók életére pozitív hatással bíró fejlődés eredményeként kapja meg a lehetőséget, hogy a folyamatot megkoronázza. Éppen ezért, ha nem is szükségszerűen a régiós szakosodási stratégiákban, de azokkal mindenképpen összhangban el kell kezdeni olyan fejlesztési elképzelések részletes kidolgozását területi szinten a kulturális és kreatív iparágak, a kreatív gazdaság és társadalom vonatkozásában, amelyek elindítják ezt a nagyon időigényes, komplex, ám annál több eredménnyel kecsegtető folyamatot.

Felhasznált irodalom

Clar, G. (2014): *Supporting Place-based Development in Globalized Markets – how to get the top-down/ bottom-up balance right?* – előadás a 2014. évi Open Days rendezvényen. 2014.10.07. Hozzáférés: http://www.odays.eu/webfiles/opendays2014/event_documents_07A23/1149161457220951.pdf (Letöltve: 2014.12.14.)

Dél-alföldi Regionális Innovációs Ügynökség (2013): *Dél-Alföld Intelligens Innovációs Szakosodási Stratégiája*, 2013.04.17. Hozzáférés: http://www.s3magyarország.hu/documents/224092/228314/DA%20RIS3_20130417.pdf (Letöltve: 2014.12.14.)

Európai Bizottság (2012/a): *A Bizottság Közleménye EURÓPA 2020 Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája*. Brüsszel, 2010.3.3. COM(2010) 2020 végleges. Hozzáférés: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:HU:PDF> (Letöltve: 2014.03.28)

Európai Bizottság (2012/b): *Guide to Research and innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS3)*, 2012. Hozzáférés: http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/en/c/document_library/get_file?uuid=e50397e3-f2b1-4086-8608-7b86e69e8553 (Letöltve: 2014.03.28)

Európai Bizottság (2014): *Regional benchmarking in the smart specialisation process: Identification of reference regions based on structural similarity (S3 Working Paper Series No. 03/2014)* Hozzáférés: <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/10157/9bee7453-1e96-4079-8d41-c6a5ab2d3e09> (Letöltve: 2014.03.28)

HVG (2014): *Ebben az iparágban dolgoznak a legtöbben*. 2014.12.06. Hozzáférés: http://hvg.hu/gazdasag/20141206_Ebben_az_iparagban_dolgoznak_a_legtobben (Letöltve: 2014.12.14.)

Innova Észak-alföldi Regionális Innovációs Ügynökség (2013): *Észak-Alföld Intelligens Szakosodási Stratégiája*, 2013.04.17. Hozzáférés: http://www.s3magyarország.hu/documents/224092/228314/%C3%89A%20RIS3_20130417.pdf (Letöltve: 2014.12.14.)

Közép-dunántúli Regionális Innovációs Ügynökség (2013): *Közép-Dunántúl Intelligens Innovációs Szakosodási Stratégiája*, 2013.04.17. Hozzáférés: http://www.s3magyarország.hu/documents/224092/228314/KD%20RIS3_20130417.pdf (Letöltve: 2014.12.14.)

Nemzetgazdasági Minisztérium (2013): *Befektetés a jövőbe – Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégia (2013-2020)*; Hozzáférés: <http://www.nih.gov.hu/strategiaalkotas/hirek-esemenyek/kormany-elfogadta> (Letöltve: 2014.12.14.)

Nemzeti Innovációs Hivatal (2014): *Nemzeti Intelligens Szakosodási Stratégia*, 2014. november. Hozzáférés: http://www.s3magyarország.hu/documents/224092/253257/nemzeti_intelligens_szakosodasi_strategia.pdf (Letöltve: 2014.12.14.)

Nemzeti Innovációs Hivatal- Innoreg Közép-magyarországi Regionális Innovációs Ügynökség - EQUINOX Consulting (2013): *Közép-Magyarország intelligens innovációs szakosodási stratégiája*, 2013.04.17. Hozzáférés: http://www.s3magyarország.hu/documents/224092/228314/KMR%20RIS3_20130417.pdf (Letöltve: 2014.12.14.)

Norria Észak-magyarországi Regionális Innovációs Ügynökség (2013): *Észak-Magyarország intelligens innovációs szakosodási stratégiája*, 2013.04.17. Hozzáférés: http://www.s3magyarország.hu/documents/224092/228314/%C3%89M%20RIS3_20130417.pdf (Letöltve: 2014.12.14.)

Pannon Novum Nyugat-dunántúli Regionális Innovációs Ügynökség- Nemzeti Innovációs Hivatal (2013): *Nyugat-Dunántúl Intelligens Innovációs Szakosodási Stratégiája*, 2013.04.17. Hozzáférés: http://www.s3magyarország.hu/documents/224092/228314/NyD%20RIS3_20130417.pdf (Letöltve: 2014.12.14.)

Somlyódi Nóra: *A Balkán kapuja? (Pécs Európa Kulturális Fővárosa)* Kalligram, 2010.

Working Group of EU Member States Experts on Cultural and Creative Industries (2012): *Policy Handbook on How to strategically use the EU support programmes, including Structural Funds to foster the potential of culture for local, regional and national development and the spill over effects on the wider economy?* Hozzáférés: http://issuu.com/iservice-europa/docs/20120921_eac-policy_handbook_en?e=4998257/2434207 (Letöltve: 2014.12.14.)

Hivatkozások

¹ <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu>

² <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/map>

³ A kutatást a GESAC európai szerzői jogi szervezet rendelte meg az Ernst&Youngtól, a teljes tanulmány letölthető innen: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Measuring_cultural_and_creative_markets_in_the_EU/\\$FILE/Creating-Growth.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Measuring_cultural_and_creative_markets_in_the_EU/$FILE/Creating-Growth.pdf)

⁴ Az egyik szerint a kreatív iparágak a tartalomiparral azonosíthatóak, azaz az IKT-fejlesztéseket és a teljes K+F+I tevékenységet idesorolják, a másik, jobban elfogadott megközelítés a kulturális és kreatív iparágakat ennél szűkebben határozza meg, a művészi kreativitást a középpontba helyezve.